

คู่มือฉบับพกพาสำหรับ อาจารย์ประจำบ้าน

Connecting : การ
เชื่อมโยงองค์ความรู้

Caring : ความใส่ใจ
ห่วงใยต่อสังคม

ฝึกภาคสนามร่วมฯ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มข

ตัวพิมพ์ มข. (MorKhor)

- ข ความรัก.....ใฝ่เรียนรู้
- ช ความดี.....อยู่ในยงสถาน
- จ ความรู้.....ภูมิปัญญาประทีป
- ฉ อักษร.....สร้างสังคมสันติ

เกริ่นนำ

การจัดทำคู่มือฉบับนี้เป็นเพียงการสรุปแนวทางโดยย่อ และเป็นการรวบรวมจัดทำขึ้นมาครั้งแรก ดังนั้นจึงอาจมีความไม่ครบถ้วนยกเว้นความเกิดขึ้นได้มาก ขอได้โปรดอภัยมา ณ ที่นี้ และหากคณาจารย์ท่านใดมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม รวมทั้งอยากร่วมมอบประสบการณ์อันมีค่าจากการฝึกภาคสนามร่วม กรุณาบันทึกลงไว้ในคู่มือเล่มนี้ และเมื่อกลับมาจากการฝึกภาคสนามร่วมแล้ว มอบให้กับเลขานุการของแต่ละภาควิชาเพื่อรวบรวมและจะได้นำไปแก้ไขในอนาคต จะเป็นพระคุณยิ่ง ส่วนในรายละเอียดด้านวิชาการ หากท่านใดสนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือและตำราหลายเล่ม เช่น วิธีชุมชน เครื่องมือ 7 ขั้น ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผลและสนุก ของโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ (2555)

“สู่อินตนาการสุขภาพใหม่
 ที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์”
 (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ, 2555)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	4
บทที่ 2 เครื่องมือศึกษาวิถีชุมชน	6
บทที่ 3 โครงการบริการ	11
บทที่ 4 การเรียนรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วม	13
บทที่ 5 การศึกษาเฉพาะเรื่องและศึกษาครอบครัว	15
บทที่ 6 การประชุมบ้าน	17
บทที่ 7 การเขียนบันทึกประจำวัน	19
บทที่ 8 การนำเสนอผลการศึกษา	21
บทที่ 9 เรื่องอื่นๆ	23
บรรณานุกรม	24
คำขอขอบคุณ	28

บทที่ 1

บทนำ

การฝึกภาคสนามร่วม มหาวิทยาลัยขอนแก่น เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2526 โดยในช่วงเริ่มต้นนั้นเป็นการดำเนินการระหว่าง 2 คณะวิชา คือ คณะแพทยศาสตร์ (รวมถึงนักศึกษาคณะเทคนิคการแพทย์ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชากับภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์) และคณะสาธารณสุขศาสตร์ ในปีนั้นมีนักศึกษาเข้าร่วมการฝึกภาคสนามไม่ถึง 200 คน ต่อมาคณะวิชาต่างๆ เข้าร่วมมากขึ้นจนครบถ้วนทั้ง 7 คณะในศูนย์วิทยาศาสตร์สุขภาพ ประกอบด้วย คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะเทคนิคการแพทย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ และคณะพยาบาลศาสตร์ ซึ่งทำให้ในบางปีมีนักศึกษาเข้าร่วมการฝึกภาคสนามมากกว่า 600 คน ต่อมาด้วยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาหลักสูตรทำให้หลายคณะไม่สามารถบรรจุรายวิชานี้ไว้ในหลักสูตรได้ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) มีเพียง 3 คณะวิชาที่ยังร่วมกันออกฝึกภาคสนาม คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ โดยในปี พ.ศ. 2551 คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย ได้เข้าร่วมการฝึกภาคสนามกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การก่อตั้งการฝึกภาคสนามร่วมมีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญหลัก 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อให้ นักศึกษาของศูนย์วิทยาศาสตร์สุขภาพมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ทั้งการ

ทำงานร่วมกันระหว่างนักศึกษา คณาจารย์ และชุมชน โดยการลงมือฝึกปฏิบัติจริงในหมู่บ้านชนบท ประการที่สอง เพื่อให้ให้นักศึกษานำความรู้ที่มีไปศึกษาปัญหาสุขภาพชุมชน รวมถึงองค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีผลต่อสุขภาพชุมชน พร้อมทั้งการเขียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีแห่งสุขภาพ

ด้วยบริบทการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนชนบท การเปลี่ยนแปลงด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์สุขภาพ แผนนโยบายของระบบการบริการสุขภาพ ตลอดจนแนวคิดด้านการศึกษาชุมชน ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมากขึ้นอย่างชัดเจน ล้วนส่งผลโดยตรงต่อการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆในการฝึกภาคสนามร่วม จึงมีความจำเป็นที่ผู้บริหาร คณาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมมือกันในการเสนอแนวทางที่อาจจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับบริบทในปัจจุบัน อันจะส่งผลดีอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาศูนย์วิทยาศาสตร์สุขภาพ และประสบการณ์ที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงเมื่อนักศึกษาเหล่านั้นสำเร็จการศึกษา

บทที่ 2

เครื่องมือศึกษาวิถีชุมชน

แนวคิด หากบุคลากรสายสุขภาพมีประสบการณ์เรื่องการศึกษาวิถีชุมชน (ตามแนวทางของ นพ.โกมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์) มาก่อนจะทำให้เข้าใจผู้ป่วย ญาติ/ครอบครัว ลักษณะพฤติกรรมและวิถีชีวิตของเขาในชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานและการจัดบริการที่ดี

เนื้อหาและวิธีการศึกษา เครื่องมือแต่ละอย่างของวิถีชุมชนจะมีเนื้อหา และวิธีการศึกษาเป็นลักษณะเฉพาะ หากแต่สามารถนำมาใช้ร่วมกันเพื่อให้เข้าใจถึงบริบทของบุคคล ครอบครัว และชุมชนที่เราจัดบริการสุขภาพโดยสรุป ดังนี้

1. ผังเครือญาติ

ใช้วิธีสัมภาษณ์จากบุคคลในบ้าน และผู้เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาทำเป็นผังเครือญาติ มีการใช้สัญลักษณ์ต่างๆประกอบช่วยให้ทราบถึงการดูแลพึ่งพาอาศัย หรือขัดแย้งของบุคคลในครอบครัว บอกลักษณะโรคต่างๆ รวมทั้งโรคทางพันธุกรรมที่แต่ละคนมี ถ้ามีผู้ช่วยมารับบริการจากเราโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกโรคเรื้อรังที่ต้องมีคนดูแลที่บ้าน เราจะทราบถึงบุคคลสำคัญ (Key person) ว่าเป็นใครบ้าง และจะแนะนำเขาได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

กรณีที่เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ (หลายๆครอบครัว) การตรวจสอบว่าใครคือ Key person หรือเป็นผู้นำในหมู่เครือข่ายจะเป็นประโยชน์ในการขอความร่วมมือเพื่อเข้าไปทำกิจกรรมในชุมชนได้ง่าย และสะดวกรวดเร็วขึ้น

2. โครงสร้างองค์กรชุมชน

โดยการสอบถามผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กรต่างๆ (เช่น อสม. กลุ่มหอผ้าพื้นเมือง ฯลฯ) แล้วนำมาจัดทำเป็นผังซึ่งมีความเชื่อมโยงแตกต่างกันหลากหลาย เพื่อบอกว่าในชุมชนนี้มีกิจกรรม/องค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ในองค์กร/ระหว่างองค์กรเป็นอย่างไร การรู้จักโครงสร้างองค์กร และผู้นำรวมถึงการเข้าหาถูกกลุ่ม จะทำให้ทำงานได้ตรงเป้าหมายได้ดีและรวดเร็วขึ้น

3. ปฏิทินชุมชน

ใช้วิธีพูดคุยกับผู้นำและผู้อาวุโสหลายๆคนในชุมชน เพื่อบอกถึงกิจกรรมในรอบเดือนและรอบปี ทั้งทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคมในชุมชน เช่น บางช่วงเวลาอาจจะต้องเตรียมพร้อมดูแลผู้ป่วยอุบัติเหตุหรือฉุกเฉินจำนวนมากที่มารักษาโรงพยาบาลจากเทศกาลสงกรานต์ ปีใหม่ หรือออกพรรษา บางเดือนในฤดูเพาะปลูกชาวบ้านจะอยู่แต่ในไร่นา ซึ่งไม่เหมาะที่จะรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อจัดกิจกรรมทางสุขภาพ เป็นต้น

4. แผนที่เดินดิน (แผนที่สังคม)

โดยอาศัยแผนที่ตั้งโต๊ะ (แผนที่ของเดิมที่เคยมีอยู่) เป็นแนวทาง นักศึกษาที่รับผิดชอบจะรวมกลุ่มเดินสำรวจเส้นทางและสภาพต่างๆในชุมชน จดบันทึกสิ่งที่พบเห็นร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน แล้วนำมาจัดทำแผนที่เดินดิน เพื่อจะบอกลักษณะการอยู่อาศัยของคนในชุมชน ร้านค้า และสถานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งชาวบ้านทั่วไปหรือเป็นชาวบ้านเฉพาะกลุ่มอาจมีการชุมนุมพบปะกันบางวัน/เวลา เช่น การไปวัด การเล่นเกมของวัยรุ่น บางมุมในชุมชนอาจมีการจับกลุ่มดื่มสุรา หรือแม่บ้านอาจรวมตัวทำกิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น แผนที่เดินดินจะช่วยให้การค้นหากลุ่มเป้าหมาย สถานที่ ตลอดจนกิจกรรมและพฤติกรรมของชุมชนได้ง่ายขึ้น

5. ประวัติศาสตร์ชุมชน

ได้ข้อมูลจากผู้นำ/ผู้อาวุโสในชุมชน เพื่อให้เข้าใจภูมิหลังของชุมชนนี้ เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อชุมชนในแง่ใด เช่น 5 ปีที่แล้วมีการตั้งโรงเรียนมัธยมขยายโอกาสต่างๆ ชุมชน ทำให้เด็กนักเรียนไม่ต้องนั่งรถเดินทางไกลไปอำเภอ/ตำบลอื่นเพื่อเรียนหนังสือ การมีน้ำท่วมทำให้ต้องย้ายถิ่นครอบครัวออกมาหากิน หรือมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านทำให้มีการทอเสื่อ เย็บผ้าในเวลากลางคืนเพื่อเพิ่มรายได้มากขึ้น แต่ก็มีค่าใช้จ่ายซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก (ตู้เย็น พัดลม ทีวี ฯลฯ) มากขึ้นจนเป็นหนี้สิน และส่งผลต่อสุขภาพระดับต่างๆ เป็นต้น

6. ระบบสุขภาพชุมชน

ข้อมูลที่ได้จากชาวบ้าน อสม. ผู้นำชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะถูกนำมาเชื่อมต่อกันทั้งส่วนการแพทย์พื้นบ้าน และแผนปัจจุบัน เพื่อบอกว่าชาวบ้านมีพฤติกรรมและความเชื่อในการปฏิบัติตัวเพื่อส่งเสริม ป้องกันสุขภาพอย่างไร เมื่อเจ็บป่วยเขาใช้บริการแพทย์พื้นบ้าน/สมุนไพร หรือหาแพทย์แผนปัจจุบันโดยมีแนวคิดอย่างไร ทำให้เราเข้าใจถึงบริบทของการดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาลของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการแนะนำหรือให้บริการแบบประสมประสานกับความเข้าใจ และความเชื่อของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

สิ่งที่อาจารย์ควรประเมินและแนะนำ:

- ✚ วิธีการที่นักศึกษาดำเนินการ (แต่ละเครื่องมือ)
- ✚ ประโยชน์ของเครื่องมือชนิดนั้นๆ
- ✚ การรวมผลการศึกษาจากทุกเครื่องมือเพื่อประเมินภาวะของชุมชน แบบองค์รวม (Integrate) (ถ้าทำได้)

บทบาทอาจารย์

นักศึกษาแต่ละคนในบ้านจะถูกจัดแบ่งให้ศึกษาวิถีชุมชนแต่ละวิถีกลุ่มละ 2 คนต่อบ้าน อาจารย์สามารถติดตามดูกิจกรรมและพัฒนาการของแต่ละกลุ่ม รวมถึงการรับฟังรายงานและสอบถามเพิ่มเติมในที่ประชุมบ้านตอนกลางคืน โดยให้นักศึกษาแต่ละวิถีพูดถึงวัตถุประสงค์ และวิธีการศึกษาว่าเป็นอย่างไรในช่วงวันแรกๆ แล้วถามเพิ่มเติมเรื่องผลงานและสิ่งให้นักศึกษาได้เรียนรู้ในวันถัดไป รวมถึงการดูผลงานที่นักศึกษาช่วยกันเขียนผัง/ตาราง และรายงานของแต่ละวิถี ตลอดจนดูจากบันทึกประจำวันของนักศึกษาแต่ละคน

บทที่ 3

โครงการบริการ

โครงการบริการเป็นโครงการที่นักศึกษาเตรียมไปจากมหาวิทยาลัย โดยใช้ข้อมูลหตุยภูมิจากพื้นที่ จุดประสงค์เพื่อให้ นักศึกษาฝึกการทำงานวางแผนและให้บริการวิชาการแก่ ประชาชนในพื้นที่การฝึกภาคสนามร่วมฯ

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบริการ จะมีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำความเหมาะสมของกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลา และสนับสนุนการเตรียมการต่างๆ ตั้งแต่ก่อนออกฝึก ในพื้นที่จริง

การเตรียมการ อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบริการจะเป็นที่ปรึกษาให้นักศึกษาในการวางแผนกิจกรรม สนับสนุนข้อมูล หรือ ฝึกอบรมเชิงวิชาการเพื่อเตรียมพร้อมนักศึกษา ให้คำแนะนำการเตรียมวัสดุอุปกรณ์

การปฏิบัติกรในพื้นที่ อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบริการจะให้ คำปรึกษาเชิงวิชาการ และการบริหารจัดการแก่นักศึกษาเมื่อต้อง มีการปรับเปลี่ยนแผนตามสภาพการณ์และพื้นที่จริง

สิ่งที่อาจารย์ควรประเมิน

อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการบริการร่วมเป็นผู้ประเมินการทำงานของนักศึกษาด้วย และควรให้ข้อมูลที่ทีมอาจารย์ประเมินผลในการเตรียมการทำงานของกลุ่มนักศึกษา

ประเมินผลการดำเนินโครงการ ได้แก่ กิจกรรมเหมาะสม/สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ระยะเวลาการให้บริการเหมาะสม/สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน การได้รับความสนใจ/ความร่วมมือของชุมชน /กลุ่มเป้าหมาย ผลลัพธ์การดำเนินงานเปรียบเทียบกับตาม วัตถุประสงค์โครงการ

ประเมินผลกระบวนการ/การบริหารจัดการ ได้แก่ การวางแผน/ การเตรียมงาน/การกระจายงาน การไหลของงาน-การบริการ ความร่วมมือของนักศึกษา การมีส่วนร่วมชุมชน/ แกนนำในการดำเนินงาน

บทที่ 4

การเรียนรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วม

วิธีการศึกษาโดยอาศัยการเรียนรู้แบบชุมชนมีส่วนร่วมมีหลากหลายวิธี ซึ่งวิธีต่างๆเหล่านั้นมักมาจากแนวคิดที่คล้ายกันว่า “เห็นแต่ปัญหา แต่ไม่เห็นศักยภาพของชุมชน” จึงมีวิธีศึกษาโดยให้ลองค้นหาศักยภาพของชุมชนโดยชุมชน

เวทีสาธารณะ (Public forum) เป็นเทคนิควิธีการหนึ่งเพื่อรับฟังความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงศักยภาพในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง เวทีสาธารณะ หรือลานโสเหล่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชนในระดับคุ้มบ้าน และระดับหมู่บ้าน อาจใช้การเสวนา (Dialogue) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ และร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา โดยอาจารย์และนักศึกษามีบทบาทเป็นเพียงผู้กระตุ้นและให้การสนับสนุน (Facilitator/ Supporter) การจัดเวทีในระดับคุ้มบ้าน เพื่อเป็นการกระจายข้อมูลข่าวสาร และระดมความคิดเห็นของชุมชนที่กว้างมากขึ้น ขณะที่การจัดเวทีระดับหมู่บ้านจะเป็นการรวบรวมความคิดเห็นเพื่อนำมาเจรจาต่อรอง และหาทางเลือกวิธีแก้ไขปัญหาของหมู่บ้านโดยผู้แทนชุมชนเอง

บทบาทอาจารย์

อาจารย์จะเป็นผู้ให้คำปรึกษาเบื้องต้นในการเตรียมการนำเสนอข้อมูล การบริหารจัดการ ซึ่งรวมถึงความเหมาะสมในการเชิญผู้แทนคณาจารย์ ผู้แทนชุมชนที่จะเข้าร่วม การนัดหมาย และเตรียมการด้านสถานที่ นอกจากนี้ควรได้มีการซักซ้อมขั้นตอนการทำเวทีสาธารณะ ข้อควรระวังและบทบาทหน้าที่ของนักศึกษาผู้ดำเนินการและทีมสนับสนุน

สิ่งที่อาจารย์ควรประเมิน

เกณฑ์การประเมินผลตามแบบประเมินกิจกรรมเวทีสาธารณะ และโครงการแก้ปัญหาชุมชน โดย

- สังเกตการทำงานเป็นทีม
- การนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณ ตามสภาพปัญหา ด้านสุขภาพแก่ชุมชน
- การวิเคราะห์ปัญหาด้านสุขภาพ จากข้อมูลเชิงปริมาณ เชื่อมโยงกับการวางแผนทำเวทีสาธารณะ
- การดำเนินงานตามกระบวนการเวทีสาธารณะ
- การมีส่วนร่วมของชุมชน การแสดงความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน
- มีทักษะในการจัดการ และควบคุมสถานการณ์ ในการดำเนินงานเวทีสาธารณะ
- ผลการประชุมกลุ่มโดยใช้เวทีสาธารณะ นำไปสู่โครงการแก้ไขปัญหาสุขภาพแก่ชุมชนได้

บทที่ 5

การศึกษาเฉพาะเรื่อง และศึกษาครอบครัว

การศึกษาเฉพาะเรื่องและศึกษาครอบครัว เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สนทนาพูดคุยเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้กับชาวบ้าน

บทบาทอาจารย์ประจำบ้าน

อาจารย์ควรให้คำปรึกษาถึงวิธีการเข้าถึงชุมชน การสืบค้นหาผู้ให้ข้อมูล ชักถามและให้คำแนะนำวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล อาจให้คำปรึกษาเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะข้อมูลของนักศึกษาที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ควรได้กระตุ้นให้นักศึกษานำประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างการศึกษาเก็บข้อมูลมาแล้วสู่ที่ประชุมบ้านรับฟัง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักศึกษาภายในบ้าน

เกณฑ์การประเมินผลและอาจารย์ซักถาม ประกอบด้วย

1. วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล
2. ความเป็นมา ภูมิหลังของเรื่องที่ศึกษา
3. รายละเอียดขั้นตอน / วิธีการ / เทคนิค หรือ ภูมิปัญญาของชุมชน
4. การยอมรับจากชุมชน คนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อเรื่องนั้นอย่างไร
5. ชีวิตหรือชนบทรรมนิยม ประเพณี ความเชื่อเหล่านั้นมีผลต่อสังคมเศรษฐกิจ และสุขภาพอนามัยอย่างไรบ้าง

บทที่ 6

การประชุมบ้าน

แนวคิด เพื่อฝึกให้นักศึกษารู้จักการแลกเปลี่ยนความรู้ และความคิดเห็นร่วมกัน รู้จักการวางแผนและแก้ไขปัญหาอุปสรรคด้วยกัน รวมถึงการได้หัดเป็นประธานและเลขานุการในการประชุม (ผลัดเปลี่ยนกันในแต่ละวัน)

เนื้อหาและวิธีการ ควรจะแนะนำให้นักศึกษากำหนดเวลาประชุมบ้านให้ตรงกันทุกวัน โดยปกติจะดำเนินการหลังอาหารค่ำ (ประมาณ 19.30 น. หรือ 20.00 น.) และให้กำหนดหัวข้อการประชุมรวมถึงเตรียมข้อมูล/เนื้อหา เพื่ออภิปรายไว้ล่วงหน้า โดยวาระที่จำเป็นควรมีดังนี้

1. **เรื่องแจ้งเพื่อทราบ** หัวหน้าบ้าน (หรือผู้แทน) ประชุมร่วมกับกรรมการนักศึกษาส่วนกลางของเขตเวลากลางวัน/เย็น แล้วนำมาแจ้งสมาชิกในบ้านเพื่อทราบความคืบหน้าของเขต รวมถึงการขอความร่วมมือหรือมอบหมายให้ทำกิจกรรมต่างๆ
2. **เรื่องสืบเนื่อง** เพื่อติดตามความก้าวหน้า/ปัญหาอุปสรรคจากกิจกรรมต่างๆ เช่น
 - 2.1 การใช้แบบสอบถาม (2-3 วันแรก) หาข้อมูลจากครัวเรือน ความ คืบหน้า/ปัญหาอุปสรรค และการระดมสมองแก้ไข

- 2.2 โครงการบริการ แนวคิด/กำหนดการ/กิจกรรม/ ฯลฯ
- 2.3 วิธีชุมชน
- 2.4 การศึกษาครอบครัว/ การศึกษาเฉพาะเรื่อง
- 2.5 ความเป็นอยู่ในบ้าน ความสะอาด ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม รวมถึงเหรียญคิว ควรสรุปค่าใช้จ่ายของบ้านเป็นระยะๆ
- 3. เรียงเพื่อพิจารณา แล้วแต่กรณี
- 4. อื่นๆ
- 5. ความเห็นจากอาจารย์หรือเป็นคำแนะนำ

บทบาทของอาจารย์

คอยกำกับให้นักศึกษาดำเนินการประชุม วางแผน และสรุปงานต่างๆ แนะนำให้รู้จักเตรียมตัวประชุม (ไม่ทำงานอื่น หรือคุยกันเองในวงเล็กๆ อยู่ตลอดเวลา) เพื่อให้ได้ผลงานและไม่เสียเวลายืดเยื้อ รวมถึงคอยกระตุ้นให้นักศึกษาทุกคนมีส่วนร่วม แสดงความเห็น บางเรื่อง (เช่นการกำหนดรายการกับข่าวรายละเอียดในงานหรือการจัดแสดง) ควรจะใช้เวลาพูดคุยกันที่หลังนอกการประชุมรวม

ข้อพึงระวัง คือ อย่าลืมนักศึกษากำลังเรียนรู้อาจมีข้อผิดพลาด/ขาดประสบการณ์ อาจารย์จะต้องคอยให้กำลังใจ และชี้แนะแนวทาง แต่ไม่ควรวางแผนหรือสั่งการนักศึกษาเอง

บทที่ 7 การเขียนบันทึกประจำวัน

จุดประสงค์ของการเขียนบันทึกประจำวัน

เพื่อให้ให้นักศึกษาได้มีความรู้หรือทักษะการเขียนรู้จากการทำกิจกรรมต่างๆในระหว่างการศึกษาภาคสนาม

ตัวอย่างบันทึกประจำวัน (อรวรรณ, 2550)

- วันนี้อาจารย์ทำเต้าฮวยฟู้ตสลัดอร่อยมาก
- วันนี้แม่ทำกล้วยเชื่อมให้กิน อร่อยดี เพิ่งรู้ว่ากล้วยเชื่อมที่มีสีแฉ่งๆ เกิดจากกล้วยโดนความร้อนแล้วทำปฏิกิริยากับน้ำตาลนี่เอง
- ❖ เรียนรู้การกระจายและจัดสรรงานโดยควรเขียนเป็นตารางงานในแต่ละวัน เพื่อไม่ให้งานซ้ำซ้อนและผิดพลาด

- สิ่งที่ได้เรียนรู้ในวันนี้ คือ การแต่งแก้ เป็นเรื่องที่ทำให้สบายใจ
- ได้เรียนรู้ความเชื่อด้านโหราศาสตร์เวลาดวงไม่ดี เรียกว่า การแต่งแก้ หรือการสงเคราะห์ โดยจัดเครื่องไหว้ประกอบด้วย เทียนเล็กใช้ทำชั้น 5 หรือชั้น 8 เทียนใหญ่ ใช้ทำพิธี ข้าวดำ ข้าวแดง หรือข้าวปกติผสมสีดำจากกันหม้อ แก่นคุณ สีเสียดหมาก พลุ บุหรี่ จอกกรวยใบมะยม ดินเหนียว ตำเมียง (ตำปลาแร่ ข่า ตะไคร้ มะขาม พริก) ดอกหน้าวัว ดินปั้นเป็นรูปตุ๊กตา ผ้าขี้ริ้ว ผ้าขาวม้า ฉัตรกระทรงสงเคราะห์ 9 ปีก 9 หลัก 9 ช่อง

สิ่งที่ควรประเมินและแนะนำ

- ⊕ การบันทึกประจำวันไม่ควรเป็นเพียงการบรรยายกิจกรรมที่ทำอย่างคร่าวๆเพียงอย่างเดียว แต่เป็นสิ่งที่อาจารย์ควรแนะนำให้นักศึกษาฝึกถ่วงถองผลการเรียนรู้ในระหว่างการฝึกภาคสนาม เพื่อนำมาเขียนบันทึก

บทที่ 8

การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการศึกษาของการฝึกภาคสนามร่วม แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การนำเสนอผลการศึกษาเมื่ออยู่ในพื้นที่ และการนำเสนอผลการศึกษาเมื่อกลับมาสู่มหาวิทยาลัย ซึ่งมีความแตกต่างกันในรายละเอียด กล่าวโดยสรุปคือ

การนำเสนอผลการศึกษาเมื่ออยู่ในพื้นที่

การนำเสนอผลการศึกษาเมื่ออยู่ในพื้นที่การฝึกภาคสนาม นั้นจะเน้นการนำเสนอผลการศึกษาจากการใช้เครื่องมือ 6 ชนิด (บทที่ 2) ที่นักศึกษาดำเนินการในช่วงต้นของการฝึกแล้วนำผลการศึกษานั้นมาจัดเตรียมเพื่อนำเสนอ โดยให้นักศึกษาที่เป็นตัวแทนของแต่ละเครื่องมือในบ้านนั้นๆเป็นผู้นำเสนอและตอบข้อซักถาม

ประเด็นที่อาจารย์ควรซักถาม ประเมิน และเสนอแนะ

วิธีการศึกษา

ผลการศึกษา และความถูกต้องของข้อมูล

ประโยชน์จากเครื่องมือชนิดนั้นๆต่อระบบสุขภาพชุมชน

การนำเสนอผลการศึกษาในมหาวิทยาลัย

การนำเสนอผลการศึกษาในมหาวิทยาลัยโดยปกติมักกำหนดเป็นหนึ่งสัปดาห์หลังจากสิ้นสุดการฝึกภาคสนาม รายละเอียดการนำเสนอจะเป็นผลการศึกษานูกล่างที่กำหนดไว้ในคู่มือในภาพรวมของแต่ละเขต โดยนักศึกษาสามารถนำเสนอได้ทั้งในรูปแบบวีดิทัศน์ การแสดง และสื่อประกอบอื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องจัดทำรายงานการฝึกฉบับสมบูรณ์เป็นรายเขต

ประเด็นที่อาจารย์ควรซักถาม ประเมิน และเสนอแนะ

 วิธีการศึกษา

 ผลการศึกษา และความถูกต้องของข้อมูล

 การรวบรวมผลการศึกษาเพื่ออภิปรายผลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม (Integrate)

 รายละเอียดอื่นๆตามแบบประเมิน เช่น การรักษาเวลา ความสวยงาม เป็นต้น

ข้อสังเกต: อาจารย์ที่อยู่ในเขตที่นักศึกษานำเสนอ ไม่ควรเป็นผู้ประเมินผลเขตนั้น

บทที่ 9

เรื่องอื่นๆ

อาจารย์ที่อยู่ประจำบ้านทำหน้าที่ทั้งเป็นอาจารย์ผู้ปกครอง และช่วยชี้แนะทางวิชาการ ตลอดจนเป็นที่ปรึกษาช่วยแนะนำการปรับตัวเพื่อให้เรียนรู้ชุมชนและอยู่อาศัยในชุมชนอย่างมีความสุข โดยอาจารย์

1. ควรเป็นตัวอย่างที่ดีให้นักศึกษาทั้งการแสดงออกต่อ พวกเราเองและกับชาวบ้าน ในการมีสัมมาคารวะ มีความสำรวม และมีวินัย
2. ช่วยแนะนำให้นักศึกษาได้เรียนรู้ในชุมชน เพื่อ ประโยชน์ของเขาเองในอนาคต
3. คอยแนะนำตักเตือนและลงโทษหากนักศึกษาประพฤติ ไม่ถูกต้องเหมาะสม (ตามระเบียบในคู่มือนักศึกษา) ซึ่ง อาจารย์ควรให้นักศึกษาได้อ่านพร้อมกันในการประชุม วันแรกภายในบ้าน
4. ติดตามประเมินงานของนักศึกษาตามกำหนดการ และ คอยอ่านบันทึกประจำวันเพื่อแนะนำให้ศึกษามี พัฒนาการที่ดีขึ้น
5. อย่าตึงมากหรือหย่อนเกินไป
6. ให้ความรักกับผู้อื่นเสมอ

บรรณานุกรม

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. 2555. วิธีชุมชน เครื่องมือ 7
ขั้น ที่ทำให้งานชุมชนง่าย ได้ผลและสนุก พิมพ์ครั้งที่ 10
นนทบุรี:สุขศาลา 199 หน้า
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ นางลักษณ์ ตรงศีลสัตย์ และพจน์ กริช
ไกรวรรณ. 2545. มิติสุขภาพ: กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อสร้าง
สังคมแห่งสุขภาพ. นนทบุรี:สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
224 หน้า
- อรวรรณ บุราณรักษ์ 2550. ถอดบทเรียนชีวิต ภาคสนามร่วมๆ
ขอนแก่น:โรงพิมพ์แอนนาออฟเซต: 224 หน้า

คำขอบคุณ

รศ.นพ.สมเดช พินิจสุนทร
รศ.ดร.อรุณวรรณ บุราณรักษ์
ผศ.ดร.ปิยะฉัตร พิชธานีฉัตร
ผศ.ดร.ประพันธ์ศักดิ์ ฉวีราช
ผศ.ดร.ไมตรี ปะการะสังข์
ผศ.ดร.สุชาดา ภัยหลิกลิ
ผศ.ดร.ไพรัตน์ ศรีแสง
ดร.วิไลพร สุตน์ไชยนนท์
ดร.ปิยวัฒน์ สายพันธ์ุ
อาจารย์วิริสรา ลุวิระ
อาจารย์ปรีศนา รณสีดา
อาจารย์สมฤกษ์ กาบกลาง

ที่ช่วยอนุเคราะห์ประสานการณ้จากการฝึกภาคสนามร่วม
ของทุกท่าน มาประกอบเป็นเนื้อหาในคู่มือเล่มนี้

ขอให้เข้าใจให้ตรงกันว่าการฝึกภาคสนามร่วมนั้น “ไม่ใช่การออกค่าย
อาสาสมัคร” หากแต่เป็นการเรียนการสอน โดยใช้ชุมชนชนบทแทน
ห้องปฏิบัติการ

